

Az orvostörténeti múzeum alapítása hazánkban

Hazánkban, mint Európa több országában, az orvostörténeti múzeum alapításának gondolata az elmúlt századfordulón vetődött fel. Az orvostörténeti gyűjtemények létrehozása nem új keletű törekvés ebben az időben, hiszen a nagy múltra visszatekintő egyetemeken működtek „orvostörténeti intézeti múzeumok”, ahol az oktatásban már nem használt demonstrációs tárgyakat és az elhunyt professzorok hagyatékát gyűjtötték össze. Ilyen típusú múzeumból alakult ki például a bécsi egyetem orvostörténeti gyűjteménye. Az orvostörténeti múzeumok alapításának új módját jelenti az, amikor a múzeumi szándékkal és jelleggel hoznak létre ilyen intézményt, mint például Angliában a Wellcome Intézetet vagy nálunk a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumot. A magyar orvostörténelemben mindkét orvostörténeti múzeumi alapítási módra találunk példát, hiszen már a XVIII. században a nagyszombati, majd a pesti egyetem orvosi karán is felfedezhetjük az intézeti múzeum nyomait. A tudatos múzeumalapítási törekvést elsőnek a Budapesti Királyi Orvosegyesületen belül Hőgyes Endre jelentette be 1901-ben, ám indítványát az igazgatótanács korainak ítélte. Figyelemre méltó tervezetének azon vonatkozása, amely a magyar orvostörténelem pusztuló tárgyi és írott-nyomtatott emlékeinek összegyűjtését javasolta, és ezzel az Orvosegyesület nagyszámú ritkaságot is őrző könyvtárát akarta kiegészíteni. A Hőgyes-féle tervezet megszületésének idején az Orvosegyesületen belül már többen foglalkoztak orvostörténelemmel, így maga Hőgyes Endre is, akinek 1896-ban kiadott *Milleneumi emlék-*

Hőgyes Endre (1847–1906)

könyv a budapesti kir. Tudományegyetem orvosi karának múltjáról és jelenéről című könyve még ma is jól használható. Közéjük tartozott Réczey Imre sebészprofesszor is, aki már 1880-ban megírta az Orvosegyesület történetét. A fiatalabb nemzedék sorában találjuk a későbbi nagy Semmelweis-kutatót és orvostörténészt, Győry Tibort is.

Az orvostörténeti múzeum ügye 1904. szeptember 15-én került ismét az igazgatótanács elé, amikor *Temesvári Rezső* – az egyesület akkori könyvtárosa és a Gynekológiai Szakosztály titkára – megismételte Hőgyes már-már feledésbe merült javaslatát. Temesvári a javaslatot azzal egészítette ki, hogy az orvostörténe-

lem emlékei az általános múzeumi gyűjtőkör „peremterületét” képezik, sorsukról sem a nagy múzeumok, sem pedig a levéltárak nem gondoskodnak. Aggasztónak ítélte a helyzetet, hiszen az ilyen jellegű anyag gyűjtése és meghatározása orvosi ismereteket is igényel, amelyekkel az esetek többségében a múzeumi szakemberek nem rendelkeznek. Így az orvostörténeti múzeum létrehozása a magyar orvostársadalom ügyét is képezi – hangsúlyozta Temesvári előterjesztésében.

A javaslatot *Tauffer Vilmos* elnök és az igazgatótanács elfogadta, és megvitatását az évi nagygyűlés elé terjesztette. Ez után az igazgatótanács Hőgyes Endre elnöklete alatt orvostör-

téneti különbizottságot rendelt ki a létesítendő múzeum tervezetének kidolgozására. A bizottság tagjai *id. Elischer Gyula, Tóth Lajos, Temesvári Rezső* és *Győry Tibor* voltak. A bizottság 1904. december 3-án javaslatot terjesztett elő, amelyben évi 200 korona költségvetést, külön helyiséget és a legszükségesebb felszerelések céljára 500 koronát kért. A magyar orvostörténelem egész területét, valamint kiválóságainak hagyatékát és iratanyagát tekintve az orvostörténeti múzeum gyűjtőkörét 1850-ig állapította meg.

Miután Hőgyes Endre bejelentette lemondását a bizottság elnöki tisztségéről, 1905. január 16-án az igazgatótanács ismét tárgyalta az orvostörténeti múzeum ügyét. Ezen az ülésen a különbizottságot szakbizottsággá alakították át, új elnököt jelöltek ki *id. Elischer Gyula* személyében, és a tagok sorába kooptálták *Grósz Emilt, Klasz Pált, Politzer Alfrédot* és *Wenhardt Jánost*. A szakbizottság tényleges szervező- és ügyintéző munkáját végleg Győry Tibor mint az orvostörténeti múzeum öre vette át. Az ülésen éves költségvetését 500 koronára emelték fel és végleg a múzeum céljaira engedték át az Orvosegyesület székházának egyik földszinti helyiségét.

A szakbizottság nemcsak a múzeum ügyeit szervezte, hanem az Orvosegyesületen belül kialakította az orvostörténeti társasági élet kereteit is. Sorra szerveződnek olyan ülések, ahol a hazai orvostörténeti múlttal foglalkozó előadások hangzanak el, sőt, az Orvosegyesület külföldi tagjai sorába hívott olyanokat is, akik elsősorban az orvostörténelem művelésével szereztek maguknak tudományos tekintélyt. (Például Pagelt, Fesslt és Baast ilyen alapon javasolta tiszteleti tagnak Győry Tibor, de a bécsi Robert Törlyt 1907-ben is ez a megtiszteltetés érte, aki ekkor értékes Zsamboky-kéziratot adományozott a szerveződő orvostörténeti múzeumnak.)

A múzeum anyagának gyarapítása érdekében 1905 áprilisában az Orvostörténeti Múzeumi Szakbizottság felhívást tett közzé, amelyben a magyar orvosokhoz fordult, hogy ajándékaikkal segítsék az első orvostörténeti múzeum létesítését. A felhívásra sok or-

Nékám Lajos (1868–1957)

vos (szám szerint 43) értékes – részben családi – tárgyi és iratanyagot ajánlott fel, köztük Grósz Emil is felbecsülhetetlen értékű családi iratokat helyezett el az Orvosegyesület múzeumában.

Az adományozók között szerepelt *Politzer Alfréd* is, aki *Politzer Illésre* vonatkozó iratokkal gazdagította az orvosegyesületi gyűjteményt. Annak ellenére, hogy a felhívásra átadott tárgyi és iratanyag darabszámra jelentős volt, Győry Tibor az egész gyűjteményt csekély értékűnek ítélte. Ezért is kérte az igazgatótanácstól, hogy a tárgyvásárlásra biztosított összeg elszámolását adminisztratív úton könnyítse meg: engedélyezze az utólagos elszámolást, mivel a nehézkes eljárás akadályozza az értékeesebb tárgyak gyors megvásárlását.

1908-ra már annyira gyarapodott a gyűjtemény, hogy az egész múzeumi részleget – irodával, raktárral, feldolgozószobával együtt – a második emeleten helyezték el, ezenkívül pedig egy nagyobb termet kiállítási célra alakítottak át. Történt ez azért is, mert 1909-ben Budapesten rendezték meg a XIV. Nemzetközi Orvosi Kongresszust, amelynek üléseit az Orvosegyesület székházában kívánták megtartani, és ekkor akarták megnyitni az orvostörténeti múzeumot. Az előkészítő bizottságnak Győry Tibor terjedelmes jelentést írt, ebben nemcsak a kiállítás felépítését részletezte, hanem felsorolta a kiállításra szánt értékes tárgyakat is. Itt említette meg, hogy Korányi Frigyes professzor közbenjárására a múzeum tulajdonába kerültek *Balassa János, Markusovszky Lajos* és

Lumniczer Sándor iratai, oklevelei és levelezése. Az értékes tárgyak között szerepelt Rokitanszky két oklevele, amelyeket Korányi Frigyes vásárolt meg Bécsben. A kiállítás megrendezésével megnövő munkára való tekintettel az igazgatótanács 1908. december 2-án Pákozdy Károly és Hermann Béla kirendelésével megerősítette a szakbizottságot.

A nemzetközi orvosi kongresszus tiszteletére az első hazai orvostörténeti kiállítást 1909 augusztusában nyitották meg, és ez a következő években alapjaiban nem változott. Az Orvostörténeti Múzeumi Szakbizottság a kiállítás megnyitása után is amolyan felügyelőbizottsági szerepet töltött be, folyamatosan működött: havonta ülést tartott, minden nagygyűlésen beszámolt tevékenységéről és ismertette a gyűjtemény gyarapodását: A bizottsági elnökségben 1909 októberében történt változás: az éves nagygyűlésen az időközben elhunyt *Elischer Gyula* helyébe *Bókay Árpád* választották, *ifj. Elischer Gyulát*, *Hütl Hümért*, *Nékám Lajost*, *Tihanyi Mórt*, *Manninger Vilmost* és *Pekár Gyulát* tagsággal bízták meg. Az első világháború alatt – tekintettel az ország gazdasági nehézségeire – a múzeum költségvetését 100 koronával csökkentették, amely intézkedés folyamatos bírálatot kapott: többször kiemelték, hogy a múzeum gyűjtőkörét már kiterjesztették az Orvosegyesület keretein kívülre is, így megállt a beszerzés, pedig arról, hogy az orvostörténeti múzeumot országos jellegűvé kell tenni, az igazgatótanács már több alkalommal döntött. *Bókay Árpád* 1907-ben lemondott, a helyébe a szakbizottság elnökévé *Nékám Lajost* választották meg. Elsősorban neki köszönhető, hogy az Orvostörténeti Múzeum fejlesztésére tervet dolgoztak ki.

A Nékám-féle tervezet a múzeum gyűjtőkörét kiterjesztette volna a gyógyszerészetre és az egészségügy egész területére. A tervezet már túllepett a „leletmentésen” és intézeti munkát vázolt fel. Javasolta a Magyar Orvostörténeti Múzeum és Könyvtár elnevezés használatát, javaslatot tett a létesítendő intézet létszámára is: kimondta, hogy a gyűjtőmunkát orvosok és történészek végezzék, de abba könyvtári, levéltári és múzeumi gyakorlattal rendelkező

szakembereket is vonjanak be, valamint leírta a gyűjteményi felosztást is. A Nékám-féle tervezetet *Ugron Gábor* belügyminiszterhez terjesztették fel, aki átnyújtotta *Apponyi Albert* kultuszminiszternek. Ő

A múzeumalapítási
szándékot elsőnek
Hőgyes Endre
jelentette be
1901-ben

megvitatásra és véleményezésre elküldte az egyetem orvosi karának, aki viszont *Nékám Lajost* bízta meg egy értekezlet összehívásával és javaslattevésével. Ez az értekezlet 1918. június 28-án összeült és a tervezetet pártolólággal felterjesztette *Apponyi Albert* miniszternek, illetve a karnak. A miniszter a Magyar Orvostörténeti Múzeum és Könyvtár felállítására tudomásul vette az orvosi kar és a magyar orvostársadalom javaslatát. Maga is támogatta az elképzelést, azonban – a háborús gazdasági helyzetre való hivatkozással – a végső döntést elnapolta. Így továbbra is az Orvosegyesület Orvostörténeti Múzeuma maradt az egyetlen olyan szervezet, amely a magyar orvosi múlt írott, tárgyi és nyomtatott emlékeit gyűjtötte és feldolgozta, bár 1906-tól a Magyar Gyógyszerészeti Társaság is Gyógyszerésztörténeti Múzeumot tartott fenn *Ernyei József* vezetésével, hasonló gondokkal küzdöttek ők is. *Nékám Lajos* – sikertelensége miatt – hamarosan megvált

szakbizottsági elnökségétől. Arra gondolván, hogy a Népjóléti Minisztérium államtitkáráként segíteni tud a gyűjtemény jogállásának megváltoztatásában, és anyagi helyzetének javításában, helyébe *Győry Tibor* lépett. Amire képes volt, megtette, de csodát nem tudott tenni. Igaz, 1928-ban megnyílt a Népegészségügyi Múzeum, elsősorban oktatási-felvilágosítási céllal, amelynek keretei között teret engedett az orvos- és gyógyszerésztörténetnek is.

A második világháború alatt az orvos- és gyógyszerésztörténeti kiállításokat lebontották, a Nemzeti, illetve Iparművészeti Múzeum bombabiztos pincéjébe menekítették. Újból már nem került felállításra, hiszen 1947-ben feloszlatták a fenntartó egyesületeket, az orvos- és gyógyszerésztörténet kikerült az egyetemi képzésből. Igaz, 1951-ben – a feloszlott Orvosegyesület könyvtárának közel 60 000 kötetéből, más társaságok orvos- és gyógyszerésztörténeti könyvanyagából – megnyílt az Országos Orvostörténeti Könyvtár, egyben ideadták a volt orvostörténeti múzeum megmaradt „roncsait”. Mindenképpen szükségessé vált egy ilyen jellegű múzeum felállítása, amely – az egykori Nékám-féle tervezet szerint – gyűjtőkörét kiterjeszti a gyógyszerésztörténet emlékeire is. Így kezdődött el 1958-ban a mai Semmelweis Orvostörténeti Múzeum szervezése, amelynek céljaira 1962-ben átadták Semmelweis Ignác romokban heverő budapesti Apród utcai épületét. Ennek teljes helyreállítása 1964 őszén fejeződött be. 1965. augusztus 13-án az egészségügyi miniszter és a művelődésügyi miniszter együttes rendeletben alapította meg a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumot, amely 1968-ban egyesült az Országos Orvostörténeti Könyvtárral, 1974-ben pedig levéltári jogállással is kiegészült. Az intézeti szervezetszerű intézmény valóban jogelődjének tekintheti az Orvosegyesület egykori múzeumi-könyvtári együttesét, de már országos gyűjtőköre és intézményrendszere van.

dr. Kapronczay Károly

APRÓHIRDETÉS

Budapest határától 9 km-re 1700 fős felnőtt háziiorvosi praxis eladó.
Érdeklődni lehet a következő mobilszámon: (20) 941-3308.